

GELOOF EN GEVOEL

door
J.de Jager

december 1996

Een uitgave van de stichting Lectori Saludem
Postbus 229, 2990 AE Barendrecht
Barendrecht, 1996

Lectori Saludem nr. 57
ISBN 90-93764-60-2

Voorwoord

De inhoud van deze brochure bevat de tekst van de lezing die gehouden is op een sluitingsbijeenkomst van de CGO. De hoofdzaken zijn ontleend aan het boek van Jonathan Edwards: 'Religious Affections'. Hij heeft dit boek geschreven na de zogenoemde 'Great Revival', de grote Opwekkingsbeweging in Amerika.

Hij erkende ten volle dat de wind des Geestes over de dorre beenderen in Amerika had geblazen, maar hij besepte ook heel goed dat de grote opwekking gepaard was gegaan met verscheidene valse bevindingen van hypocrieten en bastaards.

Vandaar dat hij in dit boek zo scherp separeert tussen het ware en het nabijkomende werk.

Ook onze tijd kenmerkt zich door allerlei geesten die vooral het accent leggen op het gevoel. We spreken de wens uit dat deze brochure met enkele hoofdnoties van Edwards een middel moge zijn tot ernstig zelfonderzoek. De Heere verbinde er zijn zegen aan.

Geloof en gevoel

I

Het is een moeilijke bezigheid iemands innerlijk te beoordelen op grond van een persoonlijk getuigenis: zijn de woorden, die iemand spreekt, een juiste interpretatie van zijn gevoelens? Trouwens, het is niet altijd mogelijk om gevoelens te verwoorden. Toch zegt Jonathan Edwards in zijn standaardwerk, dat hij geschreven heeft na enkele opzienbarende geestelijke opwekkingen: "Ware godsdienst bestaat hoofdzakelijk uit heilige gevoelens".

Onder gevoelens verstaat hij dan de sterkere, waarneembare werkingen van de genegenheden en de wil van de ziel. Deze gevoelens, niet afgescheiden van de wil, worden in de Heilige Schrift gezamenlijk het hart genoemd.

Zo is een sterke positieve neiging tot iets: liefde. Een sterke negatieve neiging: haat. Een sterke wilsuïting naar iets dat niet aanwezig is, heet verlangen. Een sterke wilsuïting die iets goedkeurt, noemen we vreugde. Let wel: de wil is er steeds bij betrokken!

Deze gevoelens, als zovele uitingen van de wil, worden op vele plaatsen in de Heilige Schrift als het pit en merg van de ware godsdienst aangemerkt: "Gij zult *liefhedden* de Heere, uw God, met geheel uw hart". "Was ons hart niet *brandende* in ons...?"

Valse godsdienst wordt aangeduid als een "gedaante", zonder kracht, zonder de dadelijke oefening des harten.

Lauwheid en hardigheid worden genoemd als voornaamste kenmerken van ongodsdienstigheid.

Het gaat, hoewel de mate zeer verschillend kan zijn, om harte-godsdienst, waarin wilsuïtingen uitmonden in onderscheiden gevoelens. Vandaar dat dergelijke gevoelens de bron zijn waaruit werkingen en daden opwellen. Vandaar ook dat in Gods Woord voor de ware vreze des Heeren uitdrukkingen worden gebezigd als:

- S Die voor Zijn Woord "beven".
- Zalig, die "honger en dorsten" naar de gerechtigheid.
- Zalig, die "treuren".
- Wij zijn in "hope" zalig.
- En de voornaamste van deze gevoelens: *liefde* (zie 1 Cor. 13, J. Edwards: "The sum of religion is love").

Om nog eens duidelijk samen te vatten dat ware religie bestaat uit *heilige* gevoelens, kunnen we het beste de Psalmen opslaan, waar we de "heiligen" in het hart zien. Wat blijkt immers hieruit dat de oefening van de ware gemeenschap met de Heere voornamelijk bestaat in het uitspreken, uitzuchten, uithijgen van de innerlijke begeerten en verlangens enerzijds en het ontvangen van Goddelijke uitlatingen anderzijds, die gereflecteerd worden in hartelijke gevoelsuïtingen als: blijdschap, ootmoed en dankbaarheid.

Daarbij moet nadrukkelijk gesteld worden dat het *heilige* gevoelens zijn, dat wil zeggen dat "heiligheid" de habitus in deze gevoelsuïtingen is. Dit veronderstelt dat de bron geheiligd is, namelijk de vernieuwing van het gemoed. Edwards zegt het zo: De ware religie is "the communication of the religion of heaven", de mededeling van de godsdienst die in de hemel is. Want de heiligheid in het hart gewerkt door Gods Geest, is begonnen heerlijkheid.

II

Nu komt Edwards vanzelf tot het tweede deel van zijn boek, namelijk de beoordeling van godsdienstige gevoelens in het algemeen. Hierbij lopen wij *ŵŵn* groot gevaar, dat helaas door velen bewust of onbewust genegeerd wordt. Men beoordeelt namelijk zo vaak de uitingen van deze gevoelens, zonder te onderzoeken uit welke *bron* ze voortkomen en welke *uitwerking* zij hebben!

Dan noemt hij een aantal criteria die onvoldoende onderscheidend zijn, met andere woorden, waaruit we niet met zekerheid kunnen vaststellen wat ware en valse gevoelsuitingen zijn, anders gezegd, wat uitingen zijn van geestelijke, door de Geest van Christus gewerkte, of van algemene werkingen.

a. *Sterke* gevoelsuitingen zijn niet zonder meer een bewijs van ware genade. David gebruikt soms in zijn zware geestelijke strijd sterke uitdrukkingen in de Psalmen: "Hoelang schreeuw ik", "Mijn brullen de ganse dag". Maar de Ba lpriesters bij Elia schreeuwden ook en sneden zich met messen om de hevige gemoedsaandoeningen te accentueren.

b. Vloeiend en vol vuur en ernst spreken is niet een beslissend kenmerk van het ware. Het "schijnt" veeleer een teken van valse genade te zijn, daar het nabijkomende werk vaak veel ophef wil maken om zich waar te "maken" bij de mensen.

c. *Sterke inwerkingen* op de geest des mensen van *buiten* af zijn niet zonder meer gewerkt door de Geest van Christus. *Teksten "krijgen"* uit de Heilige Schrift is zelfs geen beslissend kenmerk! Opmerkelijk is dat bij "algemeen werk" men zich vaak sterk verheugt in het krijgen van een tekst. Het plotselinge, verrassende is de bron van hun blijdschap. Hun gevoelens worden gaande gemaakt door de *omstandigheden, de omlijsting*. Terwijl bij het ware werk een ziel zich verheugen mag in de *inhoud* van de boodschap. Teksten kunnen uit het onderbewuste opkomen, ja zelfs de duivel kan, om zijn doel te bereiken, teksten gebruiken. "Wie op teksten zijn goede staat bouwt is zeer gevaarlijk bezig" zegt dr. S. Stoddard.

d. Gevoelens die gepaard gaan met *liefde* zijn zelfs niet van doorslaggevende beslissing. De uitmuntendste genaden worden ge miteerd. Goud maakt men na, ijzer niet.

e. Men weet dat Gods gewone weg in het bekeren van een zondaar is: overtuigen van zonde, vernedering, ontdekking van de ellendestaat en daarna een zekere mate van verruiming. Toch kan een redenering als: "mijn vertroosting is gekomen na een zekere mate van benauwdheid en dus zal het wel zaligmakend zijn", bedrieglijk zijn. Want:

1. alle benauwdheid is geen overtuiging
2. sommigen spreken over de boosheid van hun hart, terwijl zij er *niets concreets van inleven*.

Daarom is het geen beslissend criterium om gevoelens die met ware bekering gepaard gaan alleen te beoordelen *naar de orde* van het werk des Geestes; men dient de *aard van de vruchten* te onderzoeken.

f. *Grote ijver* in het waarnemen van de plichten is niet doorslaggevend. Het is wel een vrucht van genade Gods instellingen lief te hebben. Maar ijverig de godsdienstige plichten waarnemen is niet altijd een blijk van ware genade (Farizeeën, kluizenaars).

g. Tenslotte noemt Edwards nog, dat met gevoelens van *grote zekerheid* spreken over genadewerk niet een doorslaggevend bewijs is van de waarheid van het werk. Gods Woord vermaant de ware gelovigen hun roeping en verkiezing vast te maken, met andere woorden, tot verzekering van hun staat te geraken. Er is echter ook een *valse* verzekering, waarin men de volgende zaken vaak aantreft.

- Men mist een voorzichtige geest en is niet bevreesd voor bedrog. Men hecht weinig aan het grote belang van een goed fundament.
- Men kent de blindheid en bedrieglijkheid van het eigen hart niet.
- Men heeft geen gezicht van zijn eigen verdorvenheid. Terwijl een ware christen de grootste strijd heeft met zijn hartezonden, zich dikwijls afvragend of zoiets met genade kan bestaan.
- Iemand die "zichzelf" verzekerd heeft, bespreekt een "geloof" dat bestaat in het "geloven dat zijn staat goed is." Dit is niet het ware voorwerp van het echte geloof. Daarom is het voor zó iemand niet moeilijk om in het donker "te geloven". Het doet er niet toe of men donker of dor is, je "moet" geloven. Zulk 'geloof' wordt ook niet aangevochten. Een waar christen kan in een toestand van duisternis slechts het geloof oefenen, als de Heere hem *verlevendigt*. Een waar christen heeft zó veel geloof in oefening als hij *licht* en *liefde* heeft.

Uit het bovenstaande zal duidelijk geworden zijn dat men uit het waarnemen, onderzoeken en beoordelen van gevoelsuitingen op zich geheel verkeerde conclusies kan trekken. Edwards merkt hierbij zelfs op: 'Hoe duidelijk men de kentekenen ook tracht te omschrijven, het is toch niet mogelijk om een afdoende onderscheiding aan te geven tussen schapen en bokken, tussen waar en vals'. Zelfs ware begenadigden kunnen van zichzelf menigmaal niet hun eigen staat duidelijk opmaken. Het is voor zwakgelovigen zelfs beter hun genadestaat te oefenen dan ze steeds te onderzoeken. "De weg om tot kennis van de godzaligheid te komen is deze te vernieuwen door merkbare oefeningen van het geloof". Het onderscheid tussen waar en vals moet niet zozeer geconcludeerd worden uit de gevoelsuitingen, als wel uit de *bron* waaruit deze voortkomen en de *vruchten* die daarop volgen.

III

Dit verklaart hij nader in het derde deel van zijn boek over "Religious Affections", waarop we nu zullen ingaan.

a. Gevoelsuitingen van ware genade ontstaan uit geestelijke, bovennatuurlijke, goddelijke werkingen in het hart. De Heilige Geest heeft daar *woning gemaakt* en deelt ware heiligheid mee. Men wordt *der goddelijke natuur deelachtig*, zoverre een schepsel in deze bedeling dragen kan. Dit zijn de

eerstelingen van de volle oogst die men in de heerlijkheid deelachtig wordt. Dit nieuwe levensbeginsel is van geheel andere aard dan wat de mens van nature bezit. Natuurlijke vermogens kunnen door bepaalde oorzaken versterkt worden of tot grote hoogte worden opgevoerd of met elkaar verbonden worden, maar uiteindelijk blijven het natuurlijke beginselen, die eventueel tot "hoger graad" gekomen zijn.

Hier bedriegen velen zich en maken bijvoorbeeld van een helder inzicht in het Woord een grond voor de eeuwigheid. Anderen worden door de bedriegerijen van de satan misleid, die een subtiel misbruik maakt van versterkte voorstellingen in iemands geest. Deze voorstellingen kunnen namelijk zo'n hoge graad aannemen dat men werkelijk meent met de zintuigen bepaalde waarnemingen te doen, zoals: gestalten zien of een groot licht, stemmen horen. Daarom moeten we duidelijk vaststellen dat "gevoelens" die op verbeeldingen (inbeeldingen) gegrond zijn niet geestelijk zijn, maar natuurlijk.

Bij ware gelovigen wordt een nieuw bovennatuurlijk, geestelijk goddelijk beginsel gewerkt. Dit doet geen nieuwe faculteiten in de ziel ontstaan, maar dit nieuwe levensprincipe doordrenkt deze faculteiten zodanig, dat er nieuwe bewegingen en oefeningen ontstaan, die geheel onbekend zijn aan de natuurlijke faculteiten. Dit is de vernieuwing van het gemoed.

Vanuit bovenvermeld verschil tussen natuurlijke en geestelijke beginselen moet men ook beoordelen of het krijgen van teksten louter inbeelding is of waar geestelijk onderwijs. We moeten hier weer bedenken dat de natuurlijke vermogens niet boven de natuur kunnen uitgaan. Dat betekent dat iemand die in zijn verbeelding een tekst uit Gods Woord krijgt, zonder dat hij het nieuwe leven kent, zich slechts kan verheugen in de omstandigheden die met de tekst gepaard gaan, zoals het plotselinge, of het krachtige, of het aantrekkelijke van de schone belofte daarin vervat. Op grond daarvan meent zo iemand dikwijls dat God hem liefheeft en hem het eeuwige leven toezegt. Velen bedriegen zich zo met schijn.

Als de Heilige Geest werkelijk een Schriftgedeelte in het hart drukt, worden de genegenheden van een gelovige niet in de eerste plaats opgewekt door de "omlijsting" of de "omstandigheden", zoals het krachtige of verrassende, maar door de *zin*, de *geestelijke smaak van de Goddelijke zaak* die in de tekst voorkomt. Men krijgt er *onderwijs* door, *gericht op de heerlijkheid Gods in Christus*.

De zielsgenegenheden van een ware gelovige worden in zulke omstandigheden derhalve gaande gemaakt door de waarheden in die Schriftplaats.

De Heilige Geest liegt niet en geeft ook geen geestelijke beloften aan iemand die nog in de natuurstaat is. "God doesn't give a comfortable text before one has had a faith of dependence". De Heere geeft geen Woord van troost vóór iemand het toevluchtnemend geloof heeft ontvangen.

Samenvattend kan men stellen, dat de toepassing van een tekst uit Gods Woord de volgende uitwerkingen heeft.

1. Het geeft een *verlichtende, heiligende* invloed.
2. Er gaat een *geestelijke zin* met de Goddelijke zegen gepaard.
3. De vrucht is, dat het hart begeert om de *Belover* te omhelzen.

Dus: het Woord van God zelf is de grond van ware godsdienstige gevoelens en niet allerlei bijkomende omstandigheden.

Voorts zij nog opgemerkt, dat de Heilige Geest *geen nieuwe* waarheden openbaart, maar Hij ontdekt de genade Gods in Christus *uit de Heilige Schrift* en doet daaruit bijzondere werkzaamheden van geloof en liefde ontstaan.

b. Bij ware godsdienstige gevoelens, bevindingen, ontstaan uit *geestelijk onderwijs* aan de ziel wordt een *nadere ontdekking* van Goddelijke zaken, of van Christus, of van de weg der zaligheid gedaan. Het kan ook zijn dat *vorige kennis vernieuwd* wordt.

Geestelijke kennis is de sleutel die het eerst het harde hart opent en de genegenheden verwijdt. Zie, hoe de Heere Jezus bij de Emmaüsgangers het verstand opende, zodat zij nader onderwijs kregen. Verlichting zonder daarop volgend onderwijs is niet zaligmakend. Velen spreken over een zogenoemde verlichting waardoor hun ideeën, licht, stemmen worden geopenbaard. Dit is niet de ware verlichting des Geestes.

Geestelijke kennis, geestelijk onderwijs, is kennis van de heerlijkheid van Goddelijke zaken; het is harte-kennis; het wordt inwendig gesmaakt, geproefd, genoten.

Biléam kreeg wel een openbaring, maar heeft deze nooit inwendig geproefd, genoten.

Het ware onderwijs door de Heilige Geest is niet alleen een meedelen van geestelijke kennis (onderwijs), maar het hart van degene die het ondervindt wordt voor de boodschap *ingewonnen*, hij *keurt deze hartelijk goed*, hij *willigt die in*.

c. De gelovigen verheugen zich in God en hebben Hem lief vanwege *Zijn deugden* en *Zijn wegen*, en niet in de eerste plaats omdat zij veronderstellen dat zij daar deel aan hebben.

De huichelaren hebben zogenaamde vreugde en liefde omdat God hun goed doet, omdat zij er belang bij hebben. Zij beginnen aan het verkeerde eind: zij beelden zich in dat God hen liefheeft. "The hypocrite lays himself at the bottom of all, that's his first foundation". Bij de huichelaar ligt het "eigen-ik" ten grondslag van alles, dat is zijn voornaamste fundament.

Bij de gelovigen ontstaat de vreugde en de liefde uit de schoonheid van de Goddelijke zaken *buiten* hen. Hun grondslag ligt *buiten hen in God en Christus*. De inhoud van het Evangelie en de weg der zaligheid in Christus is hun blijdschap.

De huichelaren vermaken zich niet met de zaken die in het Evangelie uitgestald worden buiten hen, maar zij voeden zich met een zelfzuchtig beginsel, zij spreken groot van hun "openbaringen", maar niet van hetgeen hun geopenbaard is.

Daarom verdwijnt hun plotselinge en uitbundige vreugde zodra verdrukking komt, het is als het zaad op de steenachtige plaats.

d. Bij een zaligmakende openbaring is er een *inwendig getuigenis*, een werkelijke overtuiging van de waarheid van het Evangelie, hoewel de openbaring zelf verschillende gradaties van helderheid kan hebben en het geloof in de één sterker is dan in de ander. De Geest verlicht het verstand, neemt het deksel van het hart weg en men *ziet de waarheid van het Evangelie*, namelijk dat er zaligheid in Christus is, duidelijk.

Niet een overtuiging dat zijn eigen staat goed is..., maar een klaar inwendig getuigenis van de waarheid van het Evangelie!!

Bovendien zal een ware verlichting door de Heilige Geest niet alleen de Goddelijke deugden openbaren, maar ook de *gruwelijkheid van de zonde*, de *vreselijke vuilheid van het hart* en de *hopeloze verdorvenheid van de natuur*.

e. Ware genade gaat gepaard met gevoelens van *evangelische verootmoediging*. Dat komt, omdat de natuur van de genade is: inwendige verlichting des Geestes, waardoor iets van de heiligheid Gods gezien wordt. Men ziet daarbij zijn zonde, verdorvenheid, maar ook wat men nog mist, hetgeen veel meer is, dan men bezit. Men moest veel méér vernederd zijn vanwege de zonde. Men is beschaamd over de geringe kennis van God en Goddelijke zaken. De ongelijkvormigheid is zo groot. Er is nog zoveel hoogmoed en eigengerechtigheid in het hart. Hoe meer nu het licht van de genade schijnt, hoe ootmoediger

en armer men wordt. Men versta in dit verband ook de uitspraak van dr. H.F. Kohlbrügge: "Wat is ware dankbaarheid? Antwoord: De wetenschap, dat ik nooit meer dankbaar kan zijn". Evangelische verootmoediging is dus: *arm van geest te zijn, heilige kleinmoedigheid, heilige timiditeit!* Wettische verootmoediging tracht allerlei zaken te verloochenen om de eigengerechtigheid daarmee te voeden. Het verloochenen van *zichzelf*, dit is zelf tot een niet en nul worden, is geheel vreemd aan wettische verootmoediging. Men is eerder trots op zijn eigen zogenaamde bevinding.

f. Bij ware genade wordt het *hart vernieuwd*. Het is een blijvend levend beginsel, dat groeit. "It's not a sudden pang, sudden emotion, but an inward bent". Het is geen plotselinge opwelling, maar een inwendige overbuiging. Gelovigen zijn geen "reflectoren", maar "schijnende lichten". Edwards bedoelt hiermee dat zij inwendig verlicht zijn en niet slechts zaken naspreken van anderen.

Het gevolg van deze blijvende verlichting is, dat zij aller zonden vijand zijn, zowel daad-zonden, gedachten-zonden als natuur-zonden.

g. De meest opvallende en tevens karakteristieke gevoelens van ware genade zijn *liefde* en *tederheid*. Een christen die zijn genade in oefening heeft, vertoont iets van de gelijkvormigheid met Christus. "A christian is "lamblike and dovelike", als een lam en als een duif, verdraagzaam en vergevensgezind. De Geest daalde neer op Christus in de gedaante van een duif en de ware gelovige heeft een zekere mate van diezelfde Geest in zijn hart.

Zeer zeker heeft een kind des Heeren nog veel van de oude mens in zich, maar de ware genade in zijn hart wederstaat de verkeerde en zondige neigingen.

Hier komt de *heiligheid* en de *tederheid* van de genade tot uiting: Zij kan de zonde niet verdragen. Teder wil zeggen dat de genade *zeer gevoelig* is, zij schrikt terug van de zonde. Vandaar dat ware genade de overtuigingen in de consciëntie levendig houdt. De Schrift spreekt er als volgt over: "Welgelukzalig is hij, die geduriglijk vreest". Ware genade in oefening geeft een steeds grotere afkeer van de zonde en van de boosheid van het hart. Niet de vrees voor de hel neemt toe, maar de vrees voor de zonde.

Het nabijkomende werk is niet zo teder over de gestalte van het hart, voelt ook niet terstond de zondigheid van de zonde. Omdat men spoedig meent dat zijn staat goed is, ontbreekt de waakzaamheid over het hart.

Het nabijkomende werk heeft ook niet die gevoelige zorg over de gestalte des harten als men in de plichten in Gods tegenwoordigheid verschijnt.

Men maakt wel zogenaamd "gebruik van Christus", maar niet omdat zij hun eigen armoede en hulpeloosheid gevoelen, maar omdat zij Hem beschouwen als een helpende Zaligmaker. Het w re leven kan niets van zichzelf en moet gehéél geholpen worden. Het nabijkomende leven beschouwt Christus als welkome "aanvulling".

h. Ware genade, als een werk Gods, vertoont een evenwichtige, symmetrische (J.Edwards) schoonheid. Gelovigen zijn immers leden van Christus verborgen lichaam, dat geen disproporties vertoont. Hoewel in deze bedeling de zonden hun aankleven zodat de genadens in hen allerlei wanverhoudingen schijnen te vertonen, toch zijn de grondlijnen in schone harmonie. Heilige vrees en heilige hoop gaan tezamen, zo ook vrees en blijdschap (Matth. 28 : 8).

Hoewel kinderen Gods vele duisternissen moeten doorworstelen en herhaaldelijk inzinkingen hebben, is hun hart toch vast (Ps. 112) en houden zij de rechte koers. Zij zijn als de vaste sterren, die ofschoon zij vaak met wolken bedekt zijn toch in hun loopbaan blijven.

Met de hypocrieten is het geheel anders gesteld. Hun valse genadens vertonen allerlei wanverhoudingen.

- Zij wenden hoop en vertrouwen voor, maar nauwelijks enige eerbiedige vrees.
- Zij verheugen zich zonder beving.

- Zij vertonen grote liefde tegenover Gods volk, maar tegenover hun huisgenoten zijn zij vaak tirannen (Denk aan Praat-christen...)
- Zij spreken vaak over de grootste ervaringen zonder dat zij de beginselen van een bekommerde kennen.
- Hun godsdienst is niet standvastig. Zij hebben een gelegenheidsgodsdienst: "The hypocrite is not for the closet, but for the synagogue" (Flavel). De huichelaar is niet gesteld op de binnenkamer, maar beoefent zijn godsdienst liever in 't openbaar.

i. Tenslotte, de ware gelovige raakt hier nooit "afbekeerd". Hoe meer genade hij ontvangt, des te meer ziet hij zijn onvolmaaktheid. Hij verlangt naar groei in heiligheid. Hoe meer hij liefheeft, hoe meer hij *begeert* lief te hebben. Hoe meer hij treurt over zijn zonden, hoe meer hij *begeert* te treuren. Het is zoals de apostel Paulus getuigt: "Niet dat ik alrede volmaakt ben, maar ik jaag ernaar, of ik het ook grijpen mocht, waartoe ik van Christus Jezus ook gegrepen ben" (Fil. 3 : 13).

Het nabijkomende werk rust tevreden in iets dat men meent te bezitten, men vertrouwt dat zijn staat goed is en dit doodt begeerten naar meer. Men is rijk en verrijkt en heeft geen dings gebrek.

Heel subtiel bedrog kan nog voorwenden naar meer te verlangen, maar dan is het om nog vaster van zijn "goede" staat overtuigd te zijn. Hier blijkt weer, wat we al eerder gezien hebben: aan het nabijkomende werk ligt altijd het eigen "ik" ten grondslag.

Afronding

Het is van groot belang in deze tijd van schaarste van het ware geestelijke leven enerzijds en een opbloei van allerlei emotionele gevoelsgodsdienst anderzijds, de volgende overwegingen ernstig ter harte te nemen:

1. Iemands geestelijk leven uitsluitend beoordelen aan de hand van gevoelsuitingen is onvoorzichtig en gevaarlijk. Gevoelsuitingen zijn zo subjectief: er zijn mensen met een sterk gevoelsleven, er zijn ook flegmatische typen, met nog verschillende gradaties daar tussen.
2. Door gevoelsuitingen als criteria te stellen, komt men gemakkelijk terecht bij degenen die het inwendig licht stellen boven de Heilige Schrift, waar onze reformatoren zo ernstig tegen gewaarschuwd hebben. Men verbreekt immers de band tussen objectieve waarheid en subjectieve beleving.
3. Het is onmogelijk dat de natuurlijke mens de dingen die des Geestes Gods zijn verstaat, ook niet al worden zijn natuurlijke vermogens versterkt of veredeld. Er moet een vernieuwing, een nieuwe schepping plaatsvinden door Woord en Geest.
4. Het nabijkomende werk moge dezelfde terminologie gebruiken als in het ware werk des Geestes, inhoudelijk is het geheel onderscheiden van het ware.
 - Wat men daar "geloof" noemt, is in feite "aanmatiging".
 - Spreekt men over zalig worden, dan bedoelt men "gelukkig" worden, maar niet heilig worden.

- Men keert ook de Schriftuurlijke orde om: men begint met "hun" geloof, dat "Christus voor hen gestorven is", terwijl een ware gelovige dat pas later leert, als hij verzekerd is van zijn staat.
- Men vindt vrede, voordat men zijn ellende heeft beleefd.
- Het nabijkomende werk kent niets van ware ontdekking, vernedering, ontbloting.

5. Het ware leven des geloofs wordt gewerkt door Woord en Geest, is gegrond in het Woord, wordt gevoed door het Woord, waarbij Woord en Geest niet gescheiden mogen worden. Een woord der belofte is een wegwijzer tot Christus. De Geest doet het Woord geen geweld aan. Men kan het ware werk herkennen uit het levensresultaat, uit de vruchten. Het ware geloof is een werkzaam geloof, uitziende naar de vervulling van hetgeen toegezegd is. Het is armmakend en ontledigend van aard en kan niet rusten in gestalten, maar het leeft bij de begeerte van de apostel: "Opdat ik Hem kenne en de kracht Zijner opstanding".